

LA PRONÚNCIA DELS NEOLOGISMES EN CATALÀ

DAVID COLELL ORRIT

dacoor@tv3mail.com

Universitat de Lleida

Resum. Aquest article sintetitza el treball de recerca efectuat l'estiu de 2001 en el qual es presentava un estudi sobre l'ortologia dels neologismes. L'elecció d'aquest camp de treball ve determinada pel buit en la lexicografia, en la dialectologia i en la fonètica catalanes respecte a aquesta qüestió. A més, hem constatat la manca d'unitat entre els distints criteris ortològics adoptats. El treball realitzat té com a objecte d'anàlisi els neologismes formals i els manlleus, ja que presenten dificultats de caire ortològic per la combinació complexa de propietats foneticofonològiques, semàntiques i etnolingüístiques. La nostra recerca prova de sistematitzar la pronunciació d'aquests tipus de neologismes en les variants estàndard dels dialectes majoritaris a Catalunya: el nord-occidental (lleidatà) i el central. Per tant, considerem que llur adaptació fònica al català és el primer pas per aconseguir que la seua integració al sistema lingüístic suposi un enriquiment lèxic.

Paraules clau: neologia, neologisme, ortologia, pronúncia, transcripció fonètica

Abstract. **The pronunciation of neologisms in Catalan.** This article deals with research based on the orthoepy of neologisms and synthesizes all the research work carried out throughout the summer of 2001. The choice as a work field derives from the fact that there is a vacuum in Catalan lexicography, dialectology and phonetics. Moreover, we confirm the lack of unity between the different orthologic criteria adopted. The aim of this work is to analyse the formal neologisms and borrowings, since they display orthologic difficulties due to the complex combination of phoneticophonologic, semantic and ethnolinguistic properties. Our research tries to systematize the pronunciation of these types of neologisms within the standard variants of the major dialects in Catalonia: North-Western and Central Catalan. Therefore, we consider their phonetic adaptation to Catalan is the first step so as to ensure that its integration into the linguistic system assumes a lexical enrichment.

Key words: neology, neologism, orthoepy, pronunciation, phonetic transcription

1 Objectius

- a) Aprofundir en l'estudi dels neologismes de cara a establir uns criteris foneticofonològics per a la seua adaptació i/o integració a la llengua catalana.
- b) Entenem que cal investigar més en la sistematicitat dels criteris d'adaptació de les propostes neològiques si no volem que predominin els calcs o les adaptacions arbitràries.
- c) Esperem contribuir a la tasca del projecte Fondescat (Fonètica descriptiva catalana) del Grup de Recerca en Fonètica de la Universitat de Lleida, el qual pot esdevenir una eina important de consulta per als usuaris de la llengua i, especialment, per als professionals de la comunicació que s'interessin per una dicció estàndard en els blocs dialectals majoritaris de Catalunya. És per aquesta raó que analitzem els neologismes, mots especialment complexos pel que fa a la seua pronúncia.
- d) Es tracta d'incidir en la determinació dels criteris de correcció sobre la cohesió lèxica en els textos orals, és a dir, en la pronunciació estàndard o normalitzada de la llengua, que possibilita una elocució adequada per a un nivell de formalitat alt.

2 Metodologia

La metodologia emprada sobre el corpus de neologismes recollit estaria a cavall entre la pròpia de l'estudi terminològic i la del fonètic.

En un principi vàrem procedir a documentar-nos respecte al tema i al medi de recerca, és a dir, ens informàrem, principalment, sobre els conceptes propis de la neologia i sobre la tasca del Termcat i de l'Observatori de Neologia a través dels recursos bibliogràfics a l'abast.

A continuació es dugué a terme la selecció del corpus de neologismes a partir del diccionari en línia anomenat *Neoloteca*. Aquesta obra del Termcat és una base de dades ubicada a Internet amb les entrades del diccionari esmentat i els darrers termes neològics normalitzats. També tingueren cabuda en el treball les nostres aportacions personals, que provenen dels magazins de Televisió de Catalunya i de fonts orals. Un cop definides les fonts, vàrem centrar-nos en els neologismes d'ús general; després en aquells d'ús especialitzat amb dificultats de dicció per presentar una relació so-grafia forana o bé, si la seua dicció no resulta complicada, tinguérem en compte el fet que designin

alguna noció fonamental per al seu camp d'aplicació. Finalment aplegàrem els xenismes.

En total, el corpus de neologismes obtingut aplega 1.200 unitats entre les lèxiques simples i les complexes lexicalitzades. D'aquestes s'indica la transcripció fonètica funcional en nord-occidental i en central, ja que els considerem blocs dialectals amb un cert desenvolupament del nivell estàndard oral.

A fi de confirmar les realitzacions fòniques proposades es dugueren a terme una dotzena d'enquestes, que constaven del corpus de neologismes transcrits ortogràficament segons la forma de la *Neoloteca*. Els informants llegien el llistat de neologismes i la seua dicció quedava enregistrada en cinta magnetoscòpica. Els informants no van ser triats a l'atzar, perquè de la seua competència depenia part de la coherència dels resultats. Així vam optar pels residents a les comarques del Segrià, la Noguera, el Pla d'Urgell, la Segarra (per als informants de la varietat nord-occidental) i el Barcelonès, el Vallès Occidental i Oriental (per als informants de la varietat central), durant els darrers tres quarts de la seua vida pel cap baix. També havien de pertànyer a àmbits professionals generadors de neologismes, com ara l'hostaleria, l'Administració o els mitjans de comunicació. Altres criteris de selecció foren el coneixement de la llengua d'origen dels neologismes i l'experiència suficient en el lloc de treball.

Finalment, tenint com a suport les dades de les enquestes, les regles d'ortologia catalana, les prescripcions i els suggeriments sobre l'estàndard oral i el tractament dels neologismes en les obres lexicogràfiques de les llengües d'origen, confegirem les transcripcions corresponents.

3 Criteris de validació ortològica

Òbviament, en primera instància, ens basem en la proposta normativa de l'Institut d'Estudis Catalans, tot i que no deixem d'aplicar els estudis sobre el nord-occidental d'alguns especialistes, la majoria vinculats a la Universitat de Lleida.

Com a consideració primordial tractarem d'evitar l'afectació i l'allunyament dels hàbits fonètics de la llengua catalana, perquè l'expressió cal que sigui el més natural possible. En el cas dels manlleus no adaptats es tracta de fixar uns criteris que permetin l'equilibri entre la pronúncia originària i la catalana per tal de facilitar la intercomprensió sense haver de canviar de llengua. Si els manlleus ja estan integrats plenament al sistema lingüístic català, la seua pronúncia serà analògica a la dels mots patrimonials. Ara bé,

resulta complicat unificar els criteris d'intervenció lingüística en aquest sentit si el Termcat no incorpora l'ortologia en les seues propostes neològiques i si l'IEC sovint titlla de poc recomanable o restringida la dicció nord-occidental.

Quan el grau d'implantació del manlleu dins el col·lectiu que l'usa és significatiu i no hi ha alternatives genuïnes, es procura adaptar-lo al màxim possible a l'ortologia catalana. L'exemple de *management* és prou representatiu d'aquest cas. Tot i que sovint hi ha vacil·lacions a l'aplicació d'aquesta mesura: *caring* ('en medicina: acció i efecte de tenir cura') no està adaptada gràficament i s'accepta com a anglicisme, quan es podria presentar perfectament la forma *càring* —amb accent gràfic—, que fins i tot resulta més clarificadora de la pronúncia (Egea & Juncadella 2000:126).

Generalment es tendeix a respectar la pronúncia de la forma original si designa uns conceptes lligats a una cultura concreta o a una llengua d'especialitat. Per exemple: *h^ouse* (amb la consonant aspirada), *abertzale*, *sainete*, *mezzo-soprano* (sense neutralitzar les vocals àtones), *tsar* (amb l'africat sord inicial), etc.

Els factors que determinen aquest criteri són els que segueixen (segons Polanco 1990):

- a) Quan es tracta de formes de domini internacional.
- b) Si resulten intraduïbles, perquè poden perdre connotacions importants del lloc de procedència o bé dificultar la comprensió interlingüística: *favela*, *township*, *chetnik*, *kabuki*, etc.
- c) Les considerades d'ús efímer, fruit de modes o de l'actualitat informativa: *hype*, *dance*, *prêt-à-porter*, *ghetto*, *hooligan*, *indoor*, etc.
- d) Si pertanyen a cultures alienes a l'occidental, amb la qual no tenen intercanvis regulars: *tsunami*, *jihad*, *aparigraha* (en hindú: 'fet de no posseir res'), *desplaçament bal bakwo* (tècnica de les arts marcial manllevada del coreà).
- e) Quan fan referència a conceptes poc divulgats: *base de Brønsted* i *Lowry*, *lacunosus*, *tsavolita*.

En canvi, per adaptar un neologisme d'origen forà caldrà tenir en consideració els principis següents (Julià i Muné 2000):

- a) Usar segments del codi foneticofonològic i sil·làbic autòcton de la llengua receptora i respectar l'ortografia pròpia de la llengua d'origen, sense la interferència d'una llengua mitjancera.
- b) La substitució de la forma importada, si escau, per la que ja es trobi normalitzada i amb una pronúncia fixada.
- c) Respectant el primer punt, cal que la solució proposada dificulti el mínim possible la intercomprensió de les llengües vinculades. També ha de

satisfereix els interessos dels seus usuaris més directes.

Per a l'aplicació d'aquestes orientacions hem estudiat els sistemes foneticofonològics i fonotàctics de les llengües en qüestió i hem recollit la dicció preferent dels professionals implicats a través de les enquestes realitzades.

4 Criteris ortològics aplicats als neologismes del corpus

A continuació exposem els principis que hem seguit per establir la pronúncia dels neologismes, fent referència especial als que no estan adaptats plenament al sistema lingüístic de la llengua catalana; és a dir, aquells que presenten una relació so-grafia d'una altra llengua.

4.1 NEOLOGISMES D'ORIGEN GRECOLLATÍ: CULTISMES, TECNICISMES, LLATINISMES

4.1.1 Equivalències amb el vocalisme nord-occidental i central

Les formes planes o esdrúixoles d'origen culte que presenten 'e', 'o' tònica es pronunciaran [e] o bé [ɔ] respectivament. Ex.: *criteri maximax*, *angle horari de l'ortus*, *corpus*.

Seguint la pronúncia germànica o tradicional, el vocalisme dels llatinismes directes o pràcticament no adaptats serà tancat, amb independència de la tonicitat. Ex.: *intortus* [o], *congestus* [o], [e]. És a dir, en central de manera selectiva no s'efectuarà la neutralització de la 'a', 'e' i 'o' àtones dels termes erudits i dels tecnicismes. En aquest sentit, el *Diccionari ortogràfic i de pronúncia* de Jordi Bruguera i el llibre d'estil de TV3 (Televisió de Catalunya) exposen criteris contradictoris: la primera obra opta per la neutralització, mentre que la segona valora la no neutralització pel seu grau d'arrelament en la parla comuna. Davant d'aquesta disparitat d'opinions preferim donar certa llibertat al parlant. En el nostre treball hem decidit neutralitzar els cultismes i tecnicismes adaptats ortogràficament i mantenir la pronúncia germànica o tradicional dels llatinismes. Ex.: *castellanus* [a e], *controbrifing* [ə], *corpus* [ɔ], *cirroostratus* [o/u]¹.

En el grup 'eo', la 'e' es pronuncia tancada tant si la 'o' és àtona com si és tònica. En aquest punt tampoc hi ha coincidència entre ambdós referències bibliogràfiques. L'obra de Bruguera aposta pel tancament, mentre que el

¹En els casos dubtosos optem per la dualitat de pronúncies. En aquest cas desconeixem el grau d'adaptació del llatinisme.

Taula 1: Tractament de les vocals d'alguns prefixos (central/ nord-oc.).

DOP ^a	Llibre d'estil TV3	DPC ^b	Treball de recerca ^c
ante- [a] [ə]	ante- [a] [e-ə]	ante- [a] [ə/e]	ante- [a] [ə/e]
contra- [ɔ] [ə]	contra- [ɔ] [a]	contra- [o] [ə/a]	contra- [ɔ/o] [ə/a]
moto- [u-ɔ] [u]	moto- [o] [u]	moto- [o] [u/o]	moto- [o/o] [u/o]
paleo- [ə] [eu]	paleo- [ə] [e-ɛu] ^d	paleo- [ə/a] [eu/o]	paleo- [ə/a] [eu/o]
pre- [e-ə]	pre- [e-ɛ-ə]	pre- [e-ə/e]	pre- [ə/e]
re- [e-ə]	re- [ə]	re- [e/e]	re- [ə/e]
tele- [ə] [ə]	tele- [e] [e-ə]	tele- [e] [ə/e]	tele- [e] [ə/e]
vice- [i] [ə]	vice- [i] [e-ə]	vice- [i] [ə/e]	vice- [i] [ə/e]

^aBruguera 1990.^bPaloma & Rico 2000.^cPresentem la transcripció doble en els dos dialectes majoritaris de Catalunya. El DOP i el llibre d'estil de TV3 solament ofereixen la fonètica oriental, mentre que en el DPC trobem la transcripció en la pronúncia estàndard occidental i central. En la taula primer apareix la fonètica de la varietat oriental central i després de la barra inclinada la nord-occidental.^dSeparem amb una barra inclinada la fonètica oriental de l'occidental, mentre que usem un guionet per indicar la variació dins el mateix dialecte.

llibre d'estil de TV3 proposa les pronúncies [ɛu], [əu], segons els casos. Ex.: palgosòl (*)². En qualsevol cas es manté el hiat.

Cal recordar que en llatí clàssic es mantenia la pronúncia de les dos vocals dels diftongs 'ae', 'oe', però van tendir a monoftongar-se, i acabaren per pronunciar-se [ɛ].

²Recordem que l'asterisc assenyala que la grafia del neologisme encara no ha estat normalitzada.

4.1.2 Equivalències amb el consonantisme nord-occidental i central

Al costat de la pronunciació de l'època clàssica, entre els segles I a. C. i I d. C., l'evolució de les llengües romàniques anà introduint-hi certs canvis, que en part perviuen en la llengua italiana actual:

a) El signe 'c' davant de 'e' ('ae', 'oe') i davant 'i' passaria a pronunciar-se africacat: [k] > [tʃ].

b) La 'g' davant de 'e' i 'i' es transformà en prepalatal africada: [g] > [tʃ], [kʃ].

c) La 't' seguida de 'i' breu es va pronunciar [ts], [dz], excepte si anava precedida de 's', 't', 'x': *na^tio* [dz], *bestia* [t].

d) La 'v' es pronunciaria [b], [β] definitivament.

La 'r' final dels llatinismes no adaptats o bé lleugerament adaptats no s'emmudeix. Ex.: *gladiator*, *nomenclator* [r].

4.2 ORTOLOGIA DELS NEOLOGISMES ORIGINATS A PARTIR DE MANLLEUS

Com a premissa bàsica a l'hora d'afrontar la pronunciació d'un manlleu afirmem que es pronunciarà a la catalana, segons la relació so-grafia pròpia, quan l'ortografia no segueixi la de la llengua d'origen; mentre que si el neologisme encara conserva la forma ortogràfica original caldrà remetre's a les equivalències catalanes de la relació so-grafia forana. Generalment, la fidelitat tant ortogràfica com fonètica envers la llengua d'origen ve donada pel grau d'especialització del terme. Si hi ha dubtes, per exemple si desconeixem si la grafia ha estat adaptada o no, ens guiem per la pronúncia dels termes equivalents en les llengües més properes a la catalana, com el castellà o el francès. Aquest seria el cas de *boszi*.

4.2.1 Accentuació

En general, les paraules amb prefixos tòpics mantenen les dos vocals tòniques. Ex.: *antipà*, *centrecampista*. Pel que fa als mots compostos, solament serà així si l'usuari té consciència de manera natural o espontània de la unió d'unitats lèxiques abans independents. Ex.: *toxicòman*.

No desplaçarem l'accent dels cultismes, tecnicismes o xenismes per dos raons: primera, si estan adaptats a la prosòdia catalana; segona, si la seua aparició és recent, i per tant, són calcs. Per contra quan els neologismes pertanyen a un camp especialitzat l'accentuació tendirà a seguir la pròpia de la llengua d'origen. Així obtenim de *radar* [ra/ə'ð̃a(r)], que pel seu grau de

Taula 2: Fonemes vocàlics dels blocs dialectals representats al corpus i usats en les transcripcions (Segarra & Farreny 1996:39–40).

nord-occidental		central	
tònics	àtons	tònics	àtons
i	i	i	i
e	e	e	ə
ɛ	ɛ	ɛ	ə
ɑ	a	a	ə
ɔ	ɔ ^a	ɔ	ɔ ^b /u
o	o	o	u
u	u	u	u

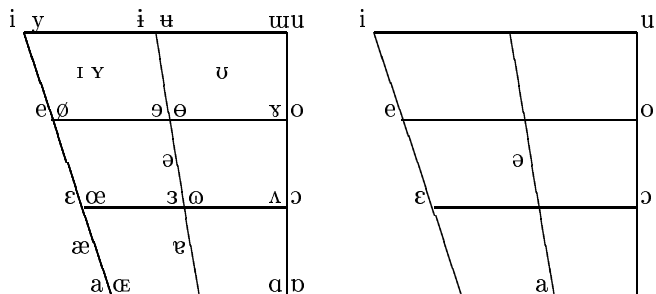
^aNomés en alguns calcs: *drugstore* ['drʌgstɔ:(r)] [ɔ, ɔ], en ambdós blocs dialectals, ja que si seguíssim l'inventari foneticofonològic autòcton, en oriental obtindriem una adaptació que s'apartaria de la premissa de mantenir una certa fidelitat a la llengua d'origen: [ɔ, u].

^bVegeu la nota anterior.

fixació i adaptació s'allunya de l'anglès ['reɪdɔ:(r)]. I de *lifestyle* ['laɪf(s)ta/əj], més proper a ['laɪfstal], perquè encara no és gaire usual.

4.2.2 Tractament del vocalisme

Tot seguit presentem l'equivalència en el vocalisme català dels sons vocàlics propis d'altres llengües (vegeu també la taula 3). A la figura de la dreta mostrem la simplificació del trapezi que conté els vocoids recollits a l'AFI (*Alfabet fonètic internacional*).

Taula 3: Vinculació de les llengües del corpus amb els sons vocàlics de l'AFI i les seues grafies més comunes.

Llengua i grafia	Fonema vocàlic	Llengua i grafia	Fonema vocàlic
català 'i', 'í' anglès 'ea', 'ee' castellà 'i', 'í' alemany 'i', 'ie' francès 'i'	[i]	català 'a', 'à' castellà 'a', 'á' francès 'a', 'e' italià 'a', 'à' alemany 'a'	[a]
francès 'u' alemany 'ü'	[y]	anglès 'a' alemany 'a'	[ɑ]
suec, 'u' noruec 'u'	[ʊ]	anglès 'aw', 'a'	[ɒ]
anglès 'i' alemany 'i'	[ɪ]	català 'e' (oriental) anglès 'a', 'u' alemany 'e'	[ə]
alemany 'ü' francès 'u' occità 'u'	[ʏ]	català 'e', 'è' francès 'ai', 'ê' occità 'è' anglès 'e'	[ɛ]
anglès 'oo', 'u' francès 'u'	[ʊ]	francès 'oeu', 'eu' alemany 'ö' noruec 'ø'	[œ]
català 'e', 'é' castellà 'e', 'é' francès 'é' anglès 'ai', 'a' alemany 'ee', 'e'	[e]	anglès 'u', 'o' coreà 'o'	[ʌ]
francès 'eu' alemany 'oe', 'ö' noruec 'ø'	[ø]	català 'o', 'ò' francès 'o' alemany 'o'	[ɔ]
català 'o', 'ó' castellà 'o', 'ó' francès 'eau', 'o' anglès 'ow' alemany 'o'	[o]	anglès 'a' noruec 'e'	[æ]
català 'u', 'ú' castellà 'u', 'ú' francès 'ou' anglès 'oo', 'oe' alemany 'u'	[u]	japonès 'u'	[ɯ]

Taula 4: Equivalències amb el vocalisme nord-occidental i central dels vocoids forans (s’hi exposa el criteri de simplificació seguit en les transcripcions).

AFI	Fonemes catalans ^a	Adaptacions (nord-oc./ central)
y, i, ɪ, ɣ	i (o bé l’al·lòfon [j])	[ˈθrɪlə(r)] [en] > [ˈtrɪle/ər]
ʊ, u, ʊ*	u (o bé l’al·lòfon [w])	[aʊt] [en] > [aʊt]
ø	e	[vɪgʊrø] [fr] > [biɣuˈrɛ]
ə, ɜ, ʊ*	o	[ˈsəʊləʊ] [en] > [ˈsolɔ/u]
œ, ɜ, æ*	ɛ	[amatœr] [fr] > [a/əma/əˈtɛr]
ɔ, ʌ	a	[ˈhʌski] [en] > [ˈhʌski]
æ*, ɑ, ɒ	a, ɔ	[mæk] [en] > [mæk]; [stɒks] > [a/əsˈtɒks] ^b

^aNaturalment cal tenir presents les neutralitzacions que els dialectes del bloc oriental efectuen sobre els fonemes [a, e, ɛ, o, ɔ] quan ocupen una posició àtona. La taula s’aplica sobre els fonemes subratllats que es troben en posicions tòniques.

^bEquivalència condicionada per la relació so-grafia catalana difícilment ineludible en casos com *fluorescència de Stokes*.

Aclariments

Es tracta d’aglutinar els fonemes per proximitat articulatòria, fent-los coincidir fins arribar al model de vocalisme català. En els casos de [æ], [ʊ], a causa de la seua realització intermèdia li hem atorgat una equivalència doble dependent de la relació so-grafia. Per això els fonemes apareixen marcats amb l’asterisc.

Val a dir que la taula d’equivalències funciona si la relació so-grafia en català no resulta decisiva en el procés d’adaptació dels manlleus. Per exemple, *curri* en anglès es pronuncia [ˈkʌri], i per tant en català caldria dir [ˈkari] si hom vol seguir el criteri de fidelitat a la llengua d’origen. I el mot *curling* en anglès [ˈkɜːliŋ] s’hauria d’adaptar en català com [ˈkɛ(r)liŋ]. Però la realitat empírica ens indica que es pronuncia [ˈkuri] i [ˈkurliŋ], bàsicament per l’influx de la grafia i per evitar diccions poc naturals. Igualment, per als manlleus adaptats plenament ens guiarem per la relació so-grafia del català. Ex.: *overloquista* es realitzarà en nord-occidental [ˌoβerloˈkiste-ɛ] i no pas [ˌewβerloˈkiste-ɛ]. A més, en el cas de les denominacions comercials (Dogliotti & Rosiello 1994:1.389), hem tingut en consideració el grau de fixació en l’ús, és a dir, si es tracta de productes comuns o d’un àmbit especialitzat. Així transcrivim segons la relació so-grafia catalana *Post-it*[®]: [ˈpostit]; en canvi *Pantone*[®]: [ˈpante / əwn].

Taula 5: Segments consonàntics dels blocs dialectals representats al corpus i usats en les transcripcions.

sords	sonors	sonors
p	b/β	m
t	d/ð	n
ʃ	ʒ	ɲ
tʃ	ʒʃ	ɲ
s	θ	ɱ
f	v ^a	l
ts	ɟʒ	ʎ
k	g/ɣ	r/ɾ

^aAllòfon de [f] en contextos sonors.

També cal tenir molt present la llengua originària del manlleu per establir la pronúncia, no pas la llengua intermediària, així no direm *glamur* a l'anglesa [ˈglæmə(r)] (Robert et al. 1990:615), sinó a la francesa [glaˈmur] (Hanks & Pearsall 1998:644).

A més, la pronúncia dels tecnicismes com *eslàlom*, *cel·lo*, *base*, en el català col·loquial central, tendeix a no neutralitzar les vocals en posició àtona. Aquest fenomen, com ja hem avançat, es dona en els cultismes (*congestus*, *personam*) i també en els manlleus poc arrelats o procedents de llengües poc conegudes (*uke*, *bolondo*). Però, per a un nivell de formalitat alt aconsellem la realització de les neutralitzacions, com a part del procés d'adaptació del neologisme al sistema de la llengua catalana.

4.2.3 Tractament del consonantisme

La ‘-r’ final no s’emmudeix en els mots plans, especialment si es tracta de manlleus de l’anglès. Ex.: *dípter*, *biker* (tampoc en els gal·licismes). En el DOP es transcriu *radar* com a [raˈðar], en canvi, hem preferit catalanitzar més el terme, aplicant-li un criteri analògic, i emmudim el ròtic final. També creiem que el terme s’hauria pogut normalitzar amb l’accentuació anglesa, que recau en la primera síl·laba; llavors s’hi adiria la sensibilització del ròtic final.

La ‘h’ dels anglicismes es realitzarà aspirada [h], ja que apareix en les onomatopeies (*ha*, *ha*, *ha!*) o en la interjecció *hem*.

Tot seguit exposem alguns exemples paradigmàtics dels criteris d'adaptació dels manlleus.

En primer lloc, *management* en anglès, la llengua d'origen, es pronuncia [ˈmænɪdʒmənt]. La llengua francesa l'ha adaptat com [manaʒ'mɛn - manaʒ'mɑ̃]. El DOP presenta sols l'entrada *manager* -gers* amb la dicció [ˈmɛnəʒə], que ben bé hauria pogut ser [ˈmana / əʒe / ər], la qual té prou vitalitat en el català col·loquial. Per la nostra banda, en el corpus l'hem transcrit com a [ma/ə'naʒe/ə.men], ja que ens guiem per la relació so-grafia i l'accentuació catalanes, perquè entenem que és la via idònia d'adaptació del manlleu i a més disposem del referent esmentat en la parla.

En el cas de l'entrada *challenge* [ˈtʃælɪndʒ], també procedent de l'anglès, tornem a discrepar de la solució que proposa el DOP: [ˈtʃɛlənʒ]. Hem decidit adaptar el so [æ] com el [a], i [ɪ] en [e/ə] perquè s'adiu més amb la relació so-grafia catalana i presentem una dicció del palatal inicial adequada als blocs dialectals i l'emmudiment del grup [dʒ] final. La nostra proposta, [ˈtʃ/ʃale/əntʃ], coincideix en bona part amb la solució de la llengua francesa, la qual ofereix la pronúncia alternativa del palatal inicial: [ʃa'laʒ] - [tʃa'lɛnʒ].

Com a cas singular d'adaptació a causa de les coincidències fonètiques entre les llengües més properes tenim el terme futbolístic *orsai*. Diríem que la seua ortografia respon a l'adaptació de la dicció de l'anglès, la llengua d'origen, amb la dissimilació dels fricativs en contacte i la caiguda de l'oclusiva final: *offside* [ˌɒfsaɪd] > [ɔ / ʊr'saj], amb les quals s'acosta al terme equivalent de la llengua francesa: *horsjeu* [ɔʁ'ʒø].

Però si volem seguir el criteri de fidelitat a la llengua d'origen sempre que sigui compatible amb l'ortologia catalana (Vallverdú 1986:20–32) no podem servir-nos de llengües mitjanceres. Pensem que aquest fenomen es dona en l'adaptació de l'anglicisme *offset* [ˌɒfset]. El DOP transcriu *offset* com segueix: [ˌɒfset], de forma semblant a la francesa [ɔfset]; mentre que nosaltres optem per [ˌɔfse / ət], amb una accentuació i una dicció més pròximes a la llengua anglesa.

4.3 PROPOSTA ORTOLÒGICA APLICADA ALS NEOLOGISMES DE FORMACIÓ (VARIANTS NORD-OCCIDENTAL/CENTRAL)

4.3.1 Fenòmens vocàlics

Realització de la vocal del sufix '*et*': [e/ɛ].

Manteniment de [a, ɛ, e] en posicions àtones (nord-oc.) o bé neutralització ([ə] del central).

Taula 6: Grups vocàlics que sovintegen en els neologismes de formació i realització fonètica en els blocs dialectals.

Grups vocàlics nord-occidentals	Grups vocàlics centrals
'ae' [ae]	'ae' [æ > ə]
'ao' [ao]	'ao' [əu]
'ea' [ea-ɛ]	'ea' [e'a], [eə]
'ee' [ee]	'ee' [eə], [ə'ɛ-e], [ɛ-eə]
'eo' [e'ɔ-o], [eo]	'eo' [e'ɔ-o], [ɛ-əu]
'ia' [ia-ɛ]	'ia' [i'a], [iə]
'ie' [ie-ɛ]	'ie' [i'e], [iə]
'io' [io]	'io' [iu]
'oe' [ɔe], [e], [oe]	'oe' [ɔe], [uə]
'ou' [ɔw], [w], [ow]	'ou' [ɔw], [ow]
'ua' [ua-ɛ]	'ua' [u'a], [uə]

Reducció condicionada a [o/u] de [o, ɔ] en posició àtona (vegeu la nota a de la taula 2). En central, tret de les excepcions marcades, la neutralització de [o, ɔ, u] àtones en [u] seguirà l'estàndard (IEC 1990).

Pronunciació de la [j] del grup '-ix' (en central [Ø]).

Distinció [e], [ɛ], per al masculí i el femení respectivament, en els mots amb el sufix '-ista' (en central no es fa la distinció, sinó que es neutralitza).

Realització [ɛ] de tota /a/ en posició àtona final absoluta (en central es neutralitza). A banda de la terminació del sufix '-ista' que ja hem explicat.

Pronúncia [a] de tota /e/ inicial travada pretònica, especialment dels grups 'es-', 'en-', 'em-' 'eix-' (en central es neutralitza). Possiblement per l'influx de la llengua castellana alguns termes del corpus, com ara *enduro* i *en 3D*, s'hi resisteixen.

Quan la 'e' àtona entra en contacte amb una 'a' en els grups 'ea', 'ae', 'eo' no es neutralitza ni en central. Ex.: *reacció redox* [e].

Cal efectuar els diftongs només si pertanyen a l'inventari de la llengua catalana; per tant mantindrem els hiats quan escaigui, fins i tot en les neutralitzacions i en els enllaços fònics. Ex.: [i'o] del sufix '-ció'; *mutu honor* [u o].

En els casos amb una sola realització, aquesta s'ha d'interpretar com a vàlida independentment de l'accentuació que rebí.

4.3.2 Fenòmens consonàntics

Convé no relaxar la dicció de les consonants allargades o ‘geminades’. Ex.: *drogoaddicte*, *klppe*, *alllòfana*. Però quan la seua dicció resulta complicada es poden admetre assimilacions del tipus: *setmana* [mm], *Betlem* [ll], *ratlla* [ʎʎ], *cotna* [nn], *signe* [ɲn], *àlgebra* [ʎʒ], *pénging* [ɲʒ] o bé una realització simplificada que resulti menys forçada, com en el cas de *Walkman*[®] [k].

Les consonants sordes ‘p’, ‘t’, ‘c’, ‘f’, ‘s’, ‘x’, se sonoritzen dins un context sonor, i en canvi, les sonores ‘b’, ‘d’, s’ensordeixen en un context sord: *atzavara* [tʃ], *adquirit* [tk].

La ‘l’ es realitzarà mitjançant l’al·lòfon velaritzat [ɫ], tot i que en la transcripció funcional que usem aquest lateral dentoalveolar es transcriu [l].

Els acabaments de mot seguits de pausa, seran sords i exigiran la dicció precisa de les consonants finals, a excepció dels grups ‘mp’, ‘mb’, ‘nt’, ‘nd’, ‘lt’ i de la ‘r’ o ‘rs’ (amb vocal àtona) en posició final de mot. De no ser així, se seguiran els fenòmens habituals dels enllaços fònics; per exemple, en els sintagmes lexicalitzats es produiran, entre d’altres fenòmens, sonoritzacions com ara *blanqueig de diner* [tʃ ð].

Distinció en la sonoritat de les africades: *tsavolita*, *tyndal·lització* [ts] – [tʃ].

Duplicació del component alveolar en nord-occidental de l’africat prepalatal sonor [tʃ] travat: *bríffing de mitjjans* [dʃ].

Pronunciació africada [tʃ] de la ‘g’ i la ‘j’ inicials o travades en nord-occidental: *ginger*.

En nord-occidental, pronúncia africada prepalatal sorda del palatal sord inicial i postconsonàntic: *xató*, *marxxa* [tʃ], mentre que en central és [ʃ].

Els grups ‘bl’ i ‘gl’ posttònics tenen una pronúncia aproximant [βl], [ɣl] (nord-oc.) i geminada [bb], [gg] (central). Ex.: *dobble*, *reggla*.

4.4 CONSIDERACIONS ADDICIONALS

4.4.1 Sigles

Si formen una successió pronunciable com si es tractés d’un mot amb l’estructura sil·làbica pròpia del català es pronunciaran com correspongui, si no s’anirà lletra per lletra, tenint en compte que en central s’han de neutralitzar les ‘a’ i les ‘e’ àtones, però no les tòniques. S’evitaran realitzacions mixtes del tipus [pe’soe], així les sigles *PSOE* es pronunciaran [ˈpsoe]. I la dicció de les lletres serà en la varietat dialectal estàndard pròpia.

4.4.2 Acrònims

Es pronunciaran a la catalana, però limitant les neutralitzacions a les condicions òptimes d'intercomprensió. En tot cas recomanem no neutralitzar les 'o' àtones. Ara bé, si l'acrònim ja s'ha lexicalitzat, com *làser*, les neutralitzacions seran les convencionals.

4.4.3 Topònims i antropònims neològics

Seran aquells que formaran part dels sintagmes lexicalitzats o de mots compostos.

En el corpus apareixen sobretot en la denominació de minerals, de fenòmens geològics, de tècniques de gemmologia i de lleis o conceptes de la física i la química.

En aquests casos serem més estrictes a l'hora de seguir l'ortoèpia original, és a dir, no pararem tant de compte en la relació so-grafia catalana i ens atindrem a l'accentuació originària, però tampoc introduïrem fonemes aliens als propis ni imitarem trets secundaris (velaritzacions, arrodoniments, nasalitzacions, etc.).

5 Conclusions

La història del lèxic supera de llarg els altres nivells de la llengua en referència a la variació diacrònica, i el fenomen que caracteritza aquesta evolució és la neologia, sobretot en els darrers anys. Aquesta constitueix un indicador fidel del grau de modernitat i autonomia d'una llengua, així com del desenvolupament cultural i polític de la comunitat lingüística corresponent. Qualsevol usuari de la llengua ha de comunicar-se sense problemes derivats de mancances paradigmàtiques, en altres paraules, ha de poder expressar els conceptes sense interferències injustificades d'una altra llengua (Cabré 1998:5-7).

La neologia actua com a reequilibrador del sistema lingüístic, perquè no permet que canviï massa ràpidament o massa lentament, manté d'aquesta forma la comprensió intergeneracional. Així és com esdevé la disciplina gestora de l'adstrat a l'hora d'inserir-lo en el fons lèxic patrimonial (Guerrero 1995:24-41).

Perquè podem assegurar que la neologia continuarà obrint-se camí davant el moviment planetari de la globalització de les línies politicoeconòmiques i socioculturals i ja que sembla inevitable que la terminologia científica i tècnica esdevingui una nova *interlingua* cal restar amatents a l'adopció idònia dels

neologismes des de la grafia fins a la dicció. Aquest fet requereix l'anàlisi dels lingüistes si es pretén eludir el desordre i la inadequació en la pròpia llengua.

Això significa vèncer la tendència cap a la uniformitat per mitjà d'estudis que permetin reconfigurar els criteris de funcionalitat lingüística dels elements propis i dels forans, atorgant a cadascú els usos idonis en el si de la comunitat lingüística. Cal considerar la llengua com una part molt valuosa del patrimoni cultural. Per tant, és necessari conservar-la, però no pas dins un contenidor hermètic, aïllat del món exterior, sinó aprofitant tots els recursos que possibilitin el seu enriquiment. En conseqüència, els neologismes, encara que puguin ser manlleus, no han d'estar proscrius, sinó controlats i descrits. Llavors compliran la seua funció: engrandir el cabal lèxic, sense menyscar-lo.

Referències

- [Bruguera 1990] J. Bruguera. *Diccionari ortogràfic i de pronúncia*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1990.
- [Cabré 1998] M. T. Cabré. *Diccionari de paraules noves*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1998.
- [Dogliotti & Rosiello 1994] M. Dogliotti & L. Rosiello, eds. *Lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana di Nicola Zingarelli*. Zanichelli, Roma, 1994.
- [Egea & Juncadella 2000] À. Egea & M. Juncadella. La neologia en el tombant de segle. M. T. Cabré, J. Freixa, & E. Solé, eds., *I Simposi de Neologia. I Seminari de Neologia*. Barcelona, 2000. Universitat Pompeu Fabra.
- [Guerrero 1995] G. Guerrero. *Neologismos en el español actual*. Cuadernos de lengua española. Arco Libros, Madrid, 1995.
- [Hanks & Pearsall 1998] P. Hanks & J. Pearsall, eds. *The New Oxford Dictionary Of English*. Clarendon Press, Oxford University Press, Oxford, 1998.
- [IEC 1990] IEC. Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana. I. Fonètica. Institut d'Estudis Catalans, ed., *Documents de la Secció Filològica II*. IEC, Barcelona, 1990.

- [Julià i Muné 2000] J. Julià i Muné. L'onomàstica a la ràdio: descripció i propostes ortoèpiques. J. Julià i Muné, ed., *Llengua i ràdio*, 183–194. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2000.
- [Paloma & Rico 2000] D. Paloma & A. Rico. *Diccionari de pronunciació en català*. Edicions 62, Barcelona, 2000.
- [Polanco 1990] L. Polanco. *La llengua als mitjans de comunicació*. Universitat de València, València, 1990.
- [Robert et al. 1990] P. Robert et al. *Le nouveau petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Dictionnaires Le Robert, Paris, 1990.
- [Segarra & Farreny 1996] M. Segarra & D. Farreny. Estàndard nord-occidental: fonaments històrics i descripció del model. A. Agustí, ed., *El nord-occidental entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental*. Lleida, 1996. Institut d'Estudis Ilerdencs.
- [Vallverdú 1986] F. Vallverdú. *Elocució i ortologia catalanes per a l'ús de locutors de ràdio i televisió. La normalització lingüística i la televisió*. Junc, Barcelona, 1986.